

Тема: Договір дарування

Мета вивчення теми: засвоєння одного з видів договорів про безоплатне передання майна у власність; навчити студентів скласти юридично правильний договір дарування з урахуванням вимог цивільного законодавства до його форми, істотних умов, сторін, змісту; розгляд окремих різновидів договору дарування (договір з обов'язком подарувати річ у майбутньому, пожертва).

План лекції:

1. Загальна характеристика договору дарування.
2. Зміст договору (права та обов'язки сторін).
3. Припинення договору дарування.
4. Розмежування договору дарування та інших правочинів.
5. Пожертва як різновид договору дарування.

Рекомендовані нормативно-правові акти:

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV (Глава 55). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. (із змінами) № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>.

Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. (із змінами) № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/679-14#Text>.

1. Загальна характеристика договору дарування

Договір дарування належить до групи договорів **про безоплатну передачу майна** у власність іншої особи. Як договори купівлі-продажу і міни, так і договір дарування, спрямований на припинення права власності у однієї сторони (Дарувальника) і виникнення права власності у іншої сторони (Обдаровуваного) на майно, що передається. Тобто Дарувальник повинен бути власником цього майна до моменту його передачі.

Договір дарування – це узгоджене волевиявлення обох сторін. Він являє собою не лише акт розпорядження майном з боку власника – Дарувальника, але й акт прийняття подарунка Обдаровуваним. Як правило, згода Обдаровуваного на укладення договору дарування не вимагається, вона мається на увазі, виходячи із самої поведінки Обдаровуваного. Якщо згода на прийняття майна в той чи іншій формі не виражена, договір не можна визнати укладеним. Отже, для здійснення дарування необхідною є не лише воля Дарувальника, але й згода Обдаровуваного. Подарунок – не завжди благо для Обдаровуваного. У нього можуть бути різні причини, в тому числі етичного характеру, для відмови від подарунку.

Допускається укладення договору дарування за посередництвом представника. Тобто дарування НЕ належить до правочинів, які повинні укладатись особисто. Зміст доручення визначається з урахуванням відповідних положень ЦК України і чинного законодавства. Водночас стосовно доручень на укладення договорів дарування є особливі вимоги, а саме – у ньому повинно

вказуватись ім'я Обдаровуваного (коли йдеться про фізичну особу), або найменування юридичної особи. Доручення на укладення договору дарування, в якому не вказано імені (найменування) Обдаровуваного, є нікчемним.

Договір дарування – договір, за яким одна сторона (Дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (Обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

ЦК України виокремлює такі різновиди договору дарування:

- 1) договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому (ст. 723, 724 ЦК України);
- 2) договір дарування з обов'язком Обдаровуваного на користь третьої особи (ст. 725, 726 ЦК України);
- 3) договір про пожертву (ст. 729, 730 ЦК України).

Юридична характеристика:

- односторонній. Може бути двостороннім, якщо в договорі передбачений обов'язок Обдарованого на користь третьої особи;
- безоплатний;
- може бути як реальним, так і консенсуальним.

Предмет:

- 1) рухомі речі (у тому числі гроші та цінні папери);
- 2) нерухомі речі;
- 3) майнові права, якими Дарувальник володіє, або які можуть виникнути у нього в майбутньому.

Предметом може бути річ з дефектами, якщо Обдаровуваний про них знає і готовий прийняти подарунок. У такому разі за потенційну шкоду, заподіяну дарунком іншим особам, відповідальність буде нести Обдаровуваний як власник речі.

Дарування речей, обмежених у цивільному обігу (наприклад, вогнепальної зброї, пам'яток історії та культури), не повинно порушувати їх спеціального правового режиму. Не можна дарувати майнові права, які нерозривно пов'язані з особою їх володільця (право одержання аліментів, пенсії тощо). Деякі майнові права (наприклад, сервітути) не можуть бути предметом самостійного відчуження, тобто їх не можна передавати окремо від речі, яку вони обслуговують.

Сторони:

1) Дарувальник – можуть бути фізичні особи (дієздатні), юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальна громада.

Батьки (усиновлювачі), опікуни не мають права дарувати майно дітей, підопічних.

Підприємницькі товариства можуть укласти договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом Дарувальника. Це положення не поширюється на право юридичної особи укласти договір пожертви.

2) Обдаровуваний – можуть бути фізичні особи (незалежно від обсягу дієздатності), юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальна громада.

Форма договору:

1) договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення може бути укладений усно. Як правило, є характерним для реальних договорів;

2) договір дарування нерухомої речі укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню;

3) договір дарування майнового права укладається у письмовій формі. У разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним;

4) договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому укладається у письмовій формі. У разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним;

5) договір дарування рухомих речей, які мають особливу цінність, укладається у письмовій формі. Передання такої речі за усним договором є правомірним, якщо суд не встановить, що Обдарований заволодів нею незаконно;

6) договір дарування валютних цінностей фізичних осіб між собою на суму, яка перевищує **п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян**, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національний банк України», термін «валютні цінності» має розумітись у значенні, визначеному Законом України «Про валюту і валютні операції». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції», **валютними цінностями є національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали.** Пункт 5 ч. 1 ст. 1 цього Закону **до іноземної валюти** відносить: а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах. Пункт 6 ч. 1 ст. 1 цього Закону **до національної валюти (гривні)** відносить: а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні; в) електронні гроші, номіновані у гривні. банківські метали - золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів;

Момент переходу права власності: Право власності Обдаровуваного на дарунок виникає з моменту його прийняття. Якщо дарунок направлено Обдаровуваному без його попередньої згоди і Обдаровуваний негайно не заявить про відмову від його прийняття, дарунок вважається прийнятим. Прийняття Обдаровуваним документів, які посвідчують право власності на річ, інших документів, які посвідчують належність Дарувальникові предмета договору, або символів речі (ключів, макетів тощо) є прийняттям дарунка.

Строк. Договором дарування може бути встановлений обов'язок Дарувальника передати дарунок Обдаровуваному в майбутньому через певний строк (у певний термін) або у разі настання відкладальної обставини. У разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановлених договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому, Обдаровуваний має право вимагати від Дарувальника передання дарунка або відшкодування його вартості. Якщо до настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановленої договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому, Дарувальник або Обдаровуваний помре, договір дарування припиняється.

2. Зміст договору (права та обов'язки сторін)

Обов'язки Дарувальника:

– якщо Дарувальникові відомо про недоліки речі, що є дарунком, або її особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна Обдаровуваного або інших осіб, він зобов'язаний повідомити про них Обдаровуваного (ч 1 ст. 721 ЦК України);

– Дарувальник, якому було відомо про недоліки або особливі властивості подарованої речі і який не повідомив про них Обдаровуваного, зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування дарунком (ч. 2 ст. 721 ЦК України);

Дарувальник не має обов'язку передання майна.

Обов'язки Обдаровуваного:

– договором дарування може бути встановлений обов'язок Обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо).

Права Дарувальника:

– відмовитися від передання дарунка у майбутньому, якщо після укладення договору його майновий стан істотно погіршився (ч. 1 ст. 724 ЦК України);

– Дарувальник, який передав річ підприємству, організації транспорту, зв'язку або іншій особі для вручення її Обдаровуваному, має право відмовитися від договору дарування до вручення речі Обдаровуваному (ч. 2 ст. 722 ЦК України);

– вимагати від Обдаровуваного виконання покладеного на нього обов'язку вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або

утриматись від неї (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являючи вимог до третьої особи про виселення тощо). У разі смерті Дарувальника, оголошення його померлим, визнання безвісно відсутнім чи недієздатним виконання обов'язку на користь третьої особи має право вимагати від Обдаровуваного особа, на користь якої встановлений цей обов'язок;

– у разі порушення Обдаровуваним обов'язку на користь третьої особи, Дарувальник має право вимагати розірвання договору і повернення дарунка, а якщо таке повернення неможливе, – відшкодування його вартості (ст. 727 ЦК України);

– доручити укласти договір дарування представнику (ч. 4 ст. 720 ЦК України).

Права Обдаровуваного:

– у будь-який час до прийняття дарунка на підставі договору дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому відмовитися від нього (ч. 2 ст. 724 ЦК України);

– вимагати від Дарувальника передання дарунка або відшкодування його вартості (у разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановлених договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому) (ч. 2 ст. 723 ЦК України).

3. Припинення договору дарування

Припинення договору дарування:

1) майнові відносини, які виникають на підставі договору дарування, мають особистий характер, тому **смерть будь-якої сторони** за договором припиняє зобов'язання передати річ у дарунок. Зазначені обставини враховуються, якщо вони мала місце до настання строку або відкладальної обставини. У разі прострочення передачі дарунку для Дарувальника повинні настати наслідки, передбачені ст. 612 ЦК України;

2) **розірвання договору дарування на вимогу Дарувальника.** Закон надає право Дарувальнику у певних випадках розірвати договір дарування, яке можливо лише за умови наявності дарунка у натурі. Тому предмет договору дарування повинен бути річчю індивідуально визначеною і, крім високої майнової вартості, неспоживчою. Якщо дарунок знищений, вимога про розірвання договору і повернення речі пред'являтися не може. **Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування:**

– якщо Обдаровуваний умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності Дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей (додатковою обов'язковою умовою для розірвання договору дарування у такому разі є те, що предметом договору дарування є нерухомі речі чи інше особливо цінне майно);

– якщо Обдаровуваний створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для Дарувальника велику немайнову цінність;

– якщо внаслідок недбалого ставлення Обдаровуваного до речі, що становить культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена.

Крім Дарувальника, право вимагати розірвання договору дарування мають його **спадкоємці**, якщо Обдаровуваний вчинив умисне вбивство Дарувальника.

Розірвання договору є правовою підставою припинення права власності на подаровану річ у Обдаровуваного. Останній зобов'язаний повернути дарунок у натурі (з урахуванням можливого нормального зносу за час перебування в Обдаровуваного). Відшкодування витрат Обдаровуваному на утримання дарунка, розрахунки, пов'язані з поліпшенням подарованої речі у разі розірвання договору дарування із зазначених підстав законом не передбачені.

Позовна давність, що застосовується до вимог про розірвання договору дарування – один рік.

4. Розмежування договору дарування та деяких інших правочинів

Основною ознакою, за якою договір дарування відмежується від інших цивільно-правових договорів, спрямованих на передання права власності, є його безоплатність.

Розмежування договору дарування та заповіту:

- 1) дарування – договір, а заповіт – односторонній правочин;
- 2) договір дарування виконується за життя його учасників, а заповіт може бути реалізовано лише після смерті заповідача. Не дозволяється дарування на випадок смерті;
- 3) підприємницькі товариства можуть укласти договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом Дарувальника. Щодо пожертви таких обмежень не встановлено (ст. 720 ЦК України).

Розмежування договору дарування та договору ренти:

Відповідно до ч. 2 ст. 734 ЦК України, якщо договором ренти встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти безоплатно, до відносин сторін щодо передання майна застосовуються положення про договір дарування. Однак у такому випадку договір ренти по своїй суті не стає договором дарування. У договорі ренти «безоплатність» при відчуженні майна означає відсутність зустрічного задоволення з боку платника ренти лише у момент передання йому майна. Виконання договору ренти обумовлює отримання одержувачем ренти зустрічного майнового задоволення у вигляді ренти, що йому сплачується, й означає, на відміну від дарування, оплатність цього договору.

Не є договорами дарування акти з преміювання колективів працівників або окремих працівників, з надання профспілками безоплатної матеріальної допомоги громадянам і т.п. Такі безоплатні майнові надання, які мають цільовий характер, здійснюються в силу адміністративних чи інших актів організації. Вони знаходяться за межами правил ЦК України і регулюються нормами не цивільного, а інших галузей права (трудова, адміністративна). Тому

в цих випадках організації, що передають майно, не виступають в якості Дарувальників – суб'єктів цивільного права.

5. Пожертва як різновид договору дарування

Пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети (ст. 729 ЦК України).

Юридична характеристика: односторонній; безоплатний; реальний. Договір про жертву є завжди **каузальним**, оскільки його істотною умовою є встановлена у договорі певна, наперед обумовлена мета, задля якої здійснюється жертва. **Мета жертви** може бути як індивідуальною, спрямованою на задоволення особистих інтересів (наприклад, жертва грошей на навчання, лікування конкретної особи), так і загальнокорисною, тобто певну дію потрібно вчинити в суспільних інтересах (жертва грошей, речей для дитячого будинку, для постраждалих внаслідок землетрусу тощо). Якщо використання жертви за призначенням виявилось неможливим, використання її за іншим призначенням можливе лише за згодою Жертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи – за рішенням суду (ч. 2 ст. 730 ЦК України).

Предмет:

- 1) рухомі речі (в тому числі гроші та цінні папери);
- 2) нерухомі речі;

Не можуть бути предметом жертви майнові права.

До договору про жертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом.

Сторони договору:

- 1) Жертвувач;
- 2) Обдарований.

Права Жертвувача:

– здійснювати контроль за використанням жертви відповідно до мети, встановленої договором про жертву. Якщо використання жертви за призначенням виявилось неможливим, використання її за іншим призначенням можливе лише за згодою Жертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи – за рішенням суду (оскільки це право має особистий характер і не передається в порядку правонаступництва);

– вимагати розірвання договору про жертву, якщо жертва використовується не за призначенням (дана вимога не має особистого характеру, тому може бути пред'явлена правонаступниками).

Питання для перевірки знань:

1. Назвіть та охарактеризуйте сторони договору дарування.
2. Яке майно може бути предметом договору дарування?
3. Надайте юридичну характеристику договору дарування.
4. Які особливості договору дарування?
5. Яка форма передбачена для різних різновидів договору дарування?

6. У чому особливість договору про передання дарунку у майбутньому?
7. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки Дарувальника.
8. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки Обдаровуваного.
9. Назвіть випадки припинення договору дарування.
10. Які основні критерії розмежування договору дарування та інших цивільно-правових правочинів та договорів?